

3

ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ:
Свеска 3 КЊИЖЕВНОСТ

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers
of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА,
ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица, 2025

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ / UNIVERSITY OF PRIŠTINA /
УНИВЕРЗИТЕТ В ПРИШТИНЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ / FACULTY OF PHILOSOPHY /
ФИЛОСОФСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
КЊИЖЕВНОСТ
Свеска 3

Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
LITERATURE
Volume 3

Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ
ЛИТЕРАТУРА
Выпуск 3

Косовска Митровица / Kosovska Mitrovica / Косовска-Митровица

2025

Тематски зборник међународног значаја
ИСТОРИЈА, КУЛТУРА, ИДЕНТИТЕТ
Thematic Collection of Papers of International Significance
HISTORY, CULTURE, IDENTITY
Международный тематический сборник
ИСТОРИЯ, КУЛЬТУРА, ИДЕНТИЧНОСТЬ

КЊИЖЕВНОСТ: Свеска 3

LITERATURE: Volume 3

ЛИТЕРАТУРА: Выпуск 3

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За издавача

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Проф. др Звездан Арсић

Главни и одговорни уредници Тематској зборника међународној значаја

Проф. др Игор Ђурић

Проф. др Александра Костић Тмушић

Проф. др Драгана Станојевић

Проф. др Снежана Зечевић

Уредници свеске

Проф. др Небојша Лазић

Проф. др Слађана Алексић

Проф. др Ана Андрејевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Проф. др Златко Павловић, Филозофски факултет Пале Универзитета у
Источном Сарајеву

Проф. др Славко Петаковић, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Секретари редакције

Проф. др Снежана Зечевић
Милица Марјановић, асистент
Јелена Јовановић, асистент

Лектура и коректура

Др Душан Стефановић, лектор (српски)
Нина Миљковић, асистент (енглески)
Сузана Стојковић, виши лектор (руски)
Јелена Јовановић, асистент (руски)

Дизајн корица

Сања Станковић

На корицама

Слика Надежде Петровић „Косовски божури – Грачаница” (1913)
Народни музеј у Београду (инв. бр. 476)

Слој

Јасмина Живковић

Тираж

300

Штампа

Graficolor, Краљево

ISBN 978-86-6349-213-4

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици Одлуком бр. 1506 од 7. 10. 2025. прихватило је позитивне рецензије овог Тематског зборника међународног значаја и одобрило његово штампање.

Ово истраживање у оквиру Тематског зборника међународног значаја подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

Чланци се објављују и дистрибуирају у складу са лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународно* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Радови објављени у овом зборнику се не хонораришу. Оцене изнете у чланцима лични су ставови аутора засновани на њиховим истраживањима и не изражавају мишљење Уређивачког одбора нити установе у којој су аутори запослени.

Садржај

КЊИЖЕВНОСТ

- 9 Алексић Милан
 Основе идентитета народа у Андрићевом
 роману *На Дрини ћуприја*
- 23 Алексић Слађана
 Милан Кашанин и духовна историја књижевности
- 39 Andrejević Ana, Milosavljević Marija
 Satirical Deconstruction of Irish Identity
 in Swift's Essay *A Modest Proposal*
- 57 Гојковић Наташа
 Природне катастрофе као рефлексја
 идентитетских вртлога у роману *Кише долазе*
 Луиса Бромфилда
- 77 Градиншћак Луна
 Национални идентитет унутар поетског чина
 у збирци песама *Храм тишине* Марије
 Јефтимијевић Михајловић
- 91 Jakovljević Mladen, Đorović Miljana
 Mythological Inheritance and Irish Identity in Ian
 McDonald's *King of Morning, Queen of Day*
- 107 Јевтић Јелена
 Мушки принцип у приповеткама
 Григорија Божовића од јунака-жртве
 до антијунака

- 119 Јекић Сара
Култура одрастања уз *Ризницу* Јована Јовановића Змаја
- 131 Јефтимијевић Михајловић Марија
„Човек не на свом месту” (Идентитетске кризе
књижевних јунака Петра Сарића)
- 147 Јонић Јелена
Хришћански аспекти у Матавуљевом приповедном делу
- 165 Копривица Марина
Сукоб личности у приповјетакама „Старица
Изергил” и „Макар Чудра” Максима Горког
- 185 Костић Тмушић Александра
Хиландар као стециште историјског и
културног идентитета српског народа
- 201 Лазић Небојша
Меморabilia и заборав: међуратна и поратна
поетика Милоша Црњанског
- 221 Лапаева Ристеска Наталња
Белградские «Гамаюновцы»: стихи и судьбы
(из истории литературы русской эмиграции
1920–1940-х гг.)
- 237 Malmenvall Simon
Jovan Vladimir of Dioclea: Aspects of Medieval Ruler
Martyrdom and Serbian Historiography
- 249 Милентијевић Тијана
Српски национални идентитет и косовско завештање
у циклусу *На Косову* Милана Ракића
- 263 Миљковић Марија
Традицијска установа побратимства/посестримства
на Косову и Метохији (чување нематеријалног
културног наслеђа)

Марија С. ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ¹

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Лепосавић (Србија)

„Човек не на свом месту” (Идентитетске кризе књижевних јунака Петра Сарића)²

Сажетак. У раду се тумаче типови *идентитетских криза* књижевних јунака Петра Сарића, који је – усвајајући модел полиперспективизма – изградио неколико „типова” јунака, код којих су поменуте кризе увек другачије мотивисане. По критеријуму условљености њиховог настанка, могуће их је класификовати на ликове: 1) код којих је психолошка драматизација заснована на феномену „нечисте крви”; 2) чија је криза условљена моралном и интелектуалном *изузетношћу*, односно неуклопљеношћу у породичну и друштвену средину; 3) чија је идентитетска криза проузрокована отуђењем од свог језика и народа у туђој земљи; 4) који трагају за изгубљеним идентитетом, након трагичне историјске праксе познате као „данак у крви”. Јунак Петра Сарића, сасвим независно од чинилаца који дестабилишуће утичу на формирање његовог идентитета, постаје „човек не на свом месту” у историјски, социолошки и морално разглобљеном свету.

Кључне речи: Петар Сарић; књижевни јунак; идентитет; карактеризација; психологизација; криза.

¹ mjmihajlovic@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9036-6185>

² Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије број: 451-03-136/2025-03/200020 од 4. 2. 2025. године.

*Књижевни јунаци су неумишљиво њелеме
које ће вечно живети на Земљи.*

Ф. К. СОЛОГУБ

У месецу октобру када се обележава годину дана од смрти књижевника Петра Сарића (1937–2023), много је разлога због којих би (опет) требало говорити о његовом књижевном стваралаштву. Без обзира на чињеницу што су последњих осам година његови романи били значајније у фокусу књижевне критике и што је, на изванредан начин, исправљена дотадашња неправда, те је Сарићу додељено оно место у историји српске књижевности које му одавно припада, али и без обзира на то што је митопоетски свет његових романа био предмет и моје докторске дисертације и монографије, постоје неколико оправданих разлога због којих с пуно права данас треба (ре)актуелизовати и причу о његовим књижевним јунацима. Пре свега, полазимо од тога да је његов опус сада заокружен (те можемо пратити развојну линију поетике његових романа), а посебно зато што је роман *Клодук* изашао неколико месеци након објављивања поменутих монографија, те њоме није обухваћена интерпретација овог – у Сарићевом целокупном опусу – посебног романа (превасходно у контексту теме о којој је овде реч). Наши ставови при томе нису редефинисани, него знатно проширени и допуњени новим перспективама и избором нових метода тумачења. Иако се квалитет једног књижевног дела препознаје и по томе у којој мери награђује свако наредно читање, богатство могућих нових приступа „подразумева и дозу опреза, поготово у случајевима појединачних или линеарних тумачења” (Arsić, 2020, стр. 19), која би могла бити дисонантна. Осим тога, и најважније у свему, у својих осам, и у квалитативном и квантитативном смислу веома разноликих романа,³ објављених у периоду од 1972. до 2021. године, Петар Сарић је створио аутентичан и препознатљив приповедачки свет у коме је у центру његових литерарних преокупација унутрашњи живот његових јунака, односно актуелизација њихових идентитетских криза. При томе, у поступку карактеризације својих јунака он не примењује искључиво устаљену и очекивану схему традиционалне реалистичке форме романа, при којој се карактер ликова профилише на основу њихових поступака, него је карактер у функцији идеје самог романа и изграђен је, између осталог, и захваљујући приповедачкој инстанци коју приповедач заузима и која обезбеђује извесну „објективност” у приповедању, као што, с друге стране, обезбеђује и модеран дух самом роману (в. Јефтимијевић Михајловић, 2021, стр. 145).

³ *Велики ахавски њири* (1972), *Суџира сџиже Госџодар I* (1979) и *Суџира сџиже Госџодар II* (1981), *Дечак из Ласџиве* (1986), *Пеџируша и Милуша* (1990), *Сџирах од свеџлосџи* (1995), *Сара* (2008), *Миџрова Америка* (2012) и *Клодук* (2021).

У психолошкој драматизацији и карактеризацији својих ликова, Сарић полази од културолошких, социолошких, етнопсихолошких и/или наследно-психолошких чинилаца, при чему се психоаналитички модел тумачења показује као веома захвалан, јер проблематизација идентитетских криза потпада под оне „књижевне случајеве” у којима је – када се друге интерпретативне технике покажу мање успешним – „психоаналитичка техника мишљења неопходна за успех књижевне интерпретације” (Глушчевић, 1975, стр. 49). Сарић се при томе руководи моделом полиперспективизма у приповедању, који му омогућава да изгради неколико „типова” јунака, чије су идентитетске кризе увек другачије мотивисане. Захваљујући томе, сваки од њих поседује другачији рецепцијски потенцијал и захтева другачији интерпретацијски приступ. Сарић на тај начин практично потврђује тезу да је човек „најпримарнија књижевна грађа” (Parandovski, 1964, стр. 159), те да ништа није сразмерно бескрајно свету човековог унутрашњег бића, што оправдава претпоставку о онтолошком карактеру књижевности.

У галерији изузетних књижевних ликова, издвајају се они чија је психолошка драматизација заснована на феномену „нечисте крви” (Господар Којадин из романа *Суџра стџиже Госџодар*), феномену моралне и интелектуалне неуклопљености у породичну и друштвену средину (Тугомир из романа *Дечак из Ласџиве* и Сара из истоименог романа), феномен пољуљаног идентитета у туђој средини, далеко од отаџбине (Митар из романа *Миџрова Америка*), као и потрага за изгубљеним идентитетом настала из трагичне праксе у историји познате као „данак у крви” (Асан тј. Јован Бегенишић из романа *Клобук*). При томе, наглашавамо, да су у анализи идентитетских криза узети искључиво репрезентативни типови, иако Сарићев романсијерски опус нуди обиље ликова који би могли бити предмет тумачења. Такође, треба рећи да ова класификација свакако није неопозива, нити разграничења по типовима идентитетских криза јунака могу бити коначна. На пример, негде је реч и о типу кризе условљене наслеђеним фактором чије су манифестације додатно појачане друштвеним статусом који јунак романа има (*Суџра стџиже Госџодар*) или је и иначе пољуљано „језгро личности” додатно дестабилизовано породичним расколом (до којег је дошло одабиром различитих политичких и идеолошких страна у рату (*Сара*), асимилацијом или неприлагођавањем туђем културном обрасцу или етничкој заједници (*Миџрова Америка*) и др.). Али, јунак Петра Сарића – сасвим независно од чинилаца који дестабилишуће утичу на формирање његовог идентитета – постаје *човек не на свом месту*, у историјски, социолошки и морално разглобљеном свету, пре свега због „траума” проузрокованим поменутиим чиниоцима, без обзира на то да ли је реч о искуственом (породичном, историјском, социолошком) доживљају јунака или је у питању „посттрауматски” синдром који пресудно обликује његов идентитет. С друге стране, чинилац

идентитета је и систем вредности којима се човек, односно књижевни јунак руководи и који управља њиме као делотворни принцип, било да је реч о позитивном или негативном вредносном систему. У том смислу, може се говорити о две потпуно различите равни односно две супротстављене стране на којима се налазе Сарићеви главни јунаци и који се залажу за два различита система вредности.

Сарићев јунак и драматизација његових идентитетских криза високо су позиционирани на скали естетских вредности његових романа, па се у поетичком смислу и може говорити о њему као писцу који је створио изразите карактере. Ако се идентитет појединца формира и на основу тога у којој мери он представља агенс или силу од утицаја (у овом контексту од утицаја на ток радње, позиционирање осталих јунака и њихово деловање), јасно је да одрживост статуса главног јунака зависи управо од способности протагонисте да обликује властиту судбину и управља догађајима: „Ако није супериоран у односу на друге људе, нити у односу на своје окружење, јунак је један од нас” (Arsić, 2021, стр. 24). Сарићев јунак се доминантно издваја из свог окружења и има снажан утицај на њега, па његова карактеризација и посебно драматизација унутрашњих сукоба и антагонистичких сила постаје кључан стожер и перцептивни фондус значења читавог романа. Но, упркос томе што је изразит као карактер и што је *супериоран у односу на своје окружење*, он је индикатор и општих друштвених криза, па се осим личног, може говорити и о колективном идентитету, посебно колективном идентитету патријархалне заједнице. На пример, када говори о идентитетској кризи аутократе и властодршца Господара Којадина, писац нам предочава истине које су општег карактера (о принципу функционисања система тираније и система подаништва, њиховој психологији), о којима је већ писано у домаћој и светској литератури. Зато су критичари у више наврата говорили о роману *Суџира сџиже Госјодар* као о *енциклопедији њошталитарне власџи* (Копривица, 1999, стр. 233), али он није само то – знак је опште, универзалне човекове тежње за потчињавањем као врсте компензације за урођене и/или стечене психолошке деформитете и комплексе. Јер, како сâм писац сведочи, појединачно у књижевном делу увек је знак нечег универзалног (Сарић, 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=nMRIVuolHfA>), као што, с друге стране, ликови (односно књижевни јунаци) могу да представљају средство интерпретације других елемената Сарићеве поетике.

Иако писац традиционалистичке провенијенције, Петар Сарић се у том смислу остварује и као писац модерног сензибилитета, чији су јунаци трагично разапети између *истине реалној* и *џрајике несазнајној* (о себи и свету око себе). Било да је тиранин, властодржац, слуга у туђини, идеолог-трагичар или изврсни особењак наднаравних способности перцепције

света, Сарићев јунак показује дубину духа његовог творца, али и моралну димензију књижевности. „Постоји једна тачка у којој се морално осећање и уметнички смисао веома приближавају; а то је у светлу врло очевидне истине да је најдубље својство уметничког дела увек својство духа његовог творца” (Džejms, 2021, стр. 74–75). У том контексту, Сарићеви романи имају хеуристичку (откривалачку, истраживачку) вредност, јер осим што стављају човека у први план и откривају неке тајне и загонетке његове најјскривеније природе, указују на моралне ишчашености и друштвену декаденцију света којем човек припада, руше привиде и параване о лажном устројству вредности како у породичној, тако и у историјској заједници.

У тако конструисаном свету патријархалне заједнице и епске традиције – углавном дефинисане и одређене хронотопом Бањана⁴ – Сарић позиционира своје протагонисте као трагичаре чији се унутрашњи, психолошки и душевни сукоби најчешће развијају до степена деструкције и аутодеструкције, јер се конфликт унутар самог субјекта прелива на окружење и трансформише у деструктивну силу од које страдају најближи. Трагични антагонизам између истине реалног (да своју власт заснива на сили, репресији и подаништву најнеморалнијих, с једне стране, и немоћи да чак и на личном плану буде успешан – и као мушкарац, и као отац „подметнутом детету”, с друге) и домена несазнајног и недокучивог из породичне историје – „нечисте крви” лозе Којадиновића, претка који је згрешио са сестром, учиниће од главног јунака романа *Суџра сџиже Госџодар* трагичара поремећене свести чије се апсурдности – и у свести и у чињењу – умножавају до коначне трагедије.

Парадокс постаје не само стање свести Господара Којадина, већ и стање егзистенције његових поданика, стање света и живота Бањана и у Бањанима, које се своди на апсурдно чекање Господара који сваког тренутка „може банути било где” и његову апсурдну замисао да ће своју моћ повратити тако што ће поновити инцестуозни грех свог претка. У бањанском *шеџиру айсурда* „све је парадоксално као и сам парадокс” (Јокић, 1981, стр. 101). Почев од парадоксалног односа који Бањани имају према свом Господару – док га уздижу и славе, потајно или јавно га презиру и проклињу („Дроб му рукуно!”, „Вранза га губала!”, „Змија га запунула”, „Затрло му се и сјеме

⁴ Препознатљив хронотоп на којем је Сарић засновао наративну структуру готово свих својих романа јесте митопоетски простор Бањана – место пишневог рођења (предео између Никшића, Билеће и Требиња, на граници Црне Горе и Херцеговине). На патријархалној култури и епској традицији Бањана, темељи се тематско-садржинска основа ових романа. Она утиче на судбину колектива и појединца у њему и попут матрице бива очувана и када се тај митски бањански простор, временски и просторно „измести” у друге крајеве – простор Косова и Метохије, на пример, одакле потичу поједини ликови или је пак реч о другачијој култури (Јефтимијевић Михајловић, 2021, стр. 13).

и племе” (ССГ, стр. 299)⁵, до кулминације апсурда да је Господар (можда?!) властан над својим саплеменицима, али да није над сопственим, личним животом (одгаја „туђег” сина, сина свог слуге са којим га жена вара) нити својим поступцима (над њиме „господари” сеоска кутизана Кавуна – „Ноћас је мој Господар!” (ССГ, стр. 42). У тако конструисаном поретку *ајсурдносћии*, то јест *ајсурдном йорейку*, и власт Господара је привид, имагинаријум, јер његов идентитет нема чврсто упориште, већ је амалгам моћи и зла, који *йойврдугу* тражи у све парадоксалнијим и бесмисленијим тежњама и поступцима, чије ће крајње исходиште нужно довести до трагедије.

Стање свести које се, на приповедачком плану, манифестује кроз градацијски низ апсурдних поступака властодршца Којадина, али и његових саплеменика (који су такође „чиниоци идентитета” главног јунака), суштински представља *истйорију њејове болесћии*, чија је прогресија све интензивнија са осећањем јачања власти. Његова *болесћии* није (више) само *болесћии мућине крви*, већ шизофрено уверење да је он *земаљски Бој*, који своје „право над животом” спроводи тако што примењује право да убија или одустаје од примене тог права; своју моћ над животом он обележава само преко *смрћии* коју је у могућности да захтева (в. Фуко, 2006, стр. 152). Он је целат који досуђује смрт не само својим непријатељима, већ и њиховим потомцима. Неуротично осећање комплекса мање вредности (због чињенице да *не йосйодари собом*) прераста у комплекс надмоћи, где други људи *морају* да му буду не само на услузи (што претпоставља његова позиција владара), већ да му препусте одлуку о свом животу. Према Адлеру, овакви (душевно поремећени) људи политиком повлачења, коју им је наметнуо комплекс мање вредности, најпре западају у тешкоће, а потом „они путем уобразиље постижу успех тако што себе сматрају великим људима” (Adler, 2017, стр. 163). С друге стране, Господар Којадин, тај фројдовски лик „његовог величанства Ја” (Riker, 2010, стр. 165), заробљеник је својих мрачних нагона крви, страдалник и патник, који је у страху од мртвих, од птица, од нејасно дефинисаног осећања према сестри Зорки. „О Њему нико ништа не зна” (СГГ, стр. 213), али и он о себи мало зна. Његова идентитетска криза маркирана је *расйолућеношћу* на Господара-човека и Господара-тиранина. Док првог одређује инцестуозно порекло, другог жеља за апсолутном моћи: „У мени виде убојника и целата, а ја ноћу плачем, јецам... Благо ономе ко има куражи да буде то што јесте” (ССГ, стр. 340), па се због тога највећа несрећа Којадинова и крије у ономе да „*неће Госйодар и човек заједно*” (ССГ, стр. 341), односно да избор за једно искључује могућност да се буде оно друго. Конфронтација две стране исте

⁵ Наводи из Сарићевих романа дати су према издањима наведеним у литератури, а чији су наслови у раду обележени скраћеницама: *Сујира сћиже Госйодар* – ССГ, *Дечак из Ласћиве* – ДИЛ, *Сара* – С, *Мийррова Америка* – МА, *Клодук* – К).

личности адаптирана је у структуру романа тако да се њен најснажнији интензитет, односно врхунац достиже управо самим финалом романа. Како прича напредује, напредује и Господарова *болесџи*, то јест намера да задобије потпуну моћ (и као владалац и као мушкарац) тако што ће извршити инцест са невином сестром Зорком – јер ће га то, *учиниџи Бојом и човеком*. Овом менталном суноврату Којадиновом, који прети да за собом повуче и цело племе, то јест заједницу, супротставља се сама Зорка, која се – предосећајући Којадинову намеру, препушта љубави са Иваном (сином мајстора из Далмације, градитељима цркве у Бањанима). Но, у центрифугалном убрзању све апсурднијих догађаја (и уз Зоркину намеру да се из њега изађе), нема *усџоравања*, већ све води ка трагедији. Због сазнања да је „претерала са Далматинцима”, те да га она више *не може учиниџи човеком*, Којадин убија сестру Зорку (поновивши грех свог претка), а њега Стеванија (осветивши смрт свог вољеног, јунака Миљана). Иако је у роману фокус углавном на главног јунака – Господара Којадина, манифестација његових идентитетских криза, односно представљање најдеструктивнијих сила зла у њему отвара не само његов лични агонијски простор, већ и агонијски простор зла читаве заједнице. Увид у психолошко стање главног јунака, тиранина и деспота, заробљеника „зле крви”, између осталог, посредно је спроведен и кроз саобразност са његовом заједницом, поданицима, па се отвара могућност читања овог романа и као књиге о његовом, и књиге о идентитету колектива чији је он и Господар и део, истовремено.

Ништа мање није сложен унутрашњи свет главног јунака романа *Дечак из Ласџве*, дечака Тугомира. Његове идентитетске кризе, осим што су – као и код Господара Којадина – условљене мрачним нагонима „нечисте крви”, саобразне су параболичном паганском свету окружења у ком живи. У племенској заједници малог црногорског, „уклетог”, готово митског села Ластве, кога чине свега два становника – мајка и син, реципроцитет деловања снаге унутрашњих сила у протагонистима обрнут је *јусџоши*, физичкој и метафизичкој, коју обликује овај атавистички простор. Отуда не изненађује што је сва Сарићева пажња усмерена на књижевно обликовање *унуџрашњеј јросџора* двоје главних протагониста романа, пре свега синовљевог. Овај роман се може разумети и као метафора о човековој трагичности искључивања из колектива, где апсурд, тескоба, узалудност и бесмисао, као карактеристике идентитетске кризе, одређују и сам карактер романа првенствено као егзистенцијалистички, што га приближава савременом западноевропском роману, у првом реду Камијевом *Сџранцу* (в. Јефтимијевић Михајловић, 2013, стр. 141–153). Од других Сарићевих романа, овај роман се разликује и специфичношћу стилског израза у коме је „језичка експресија производ пишчеве намере да се окрене *свеџу унуџра*, чулним доживљајима, емоционалним и интелектуалним импресијама,

праћећи *џок свесџи* два актера романа, у којем њихови поступци нису мотивисани *каракџером* већ сложеним збивањима у њиховој психи (као што су представе, осећања, асоцијације, несвесне реакције, све оно што пролази кроз њихову свест, а што се често не испољава ни у њиховим поступцима ни у њиховом говору)” (Јефтимијевић Михајловић, 2021, стр. 194). Управо зато, и језик романа је парадигма менталних процеса његових протагониста – унутрашњи дијалог, који један јунак води са другим, испрекидан говор, „агресивна” интерпункција која обилује испрекиданим реченицама, причање у сну, све то чини специфичном Сарићеву *лашџванску џричу*, у којој је писац персонализованом психолошком нарацијом увео читаоца у свет затворен у себе и његова два житеља – „амбијенту опојном и отровном истовремено” у коме се говори „о напоредом трајању различитих цивилизација, [...] о мистерији међуљудских односа, о вечитим несагласностима у човеку и његовој околини” (Мирковић, 1996, стр. 303–304). Сарићев јунак је трагичар у истој мери колико и Господар Којадин из претходног романа, али је „дијапазон” људске трагедије и усуд несреће овде прилагођен сасвим другачијој причи.

У строгом смислу говорећи, главног јунака романа *Дечак из Ласџве*, чији се номинални идентитет (име), с разлогом, открива тек у другом делу романа (све до тада он је неименовани лик), немогуће је подвести под другу категорију идентитетских криза Сарићевих јунака, која је, како смо на почетку навели, условљена моралном и интелектуалном *изузетџношћу*, односно неуклопљеношћу у породичну и друштвену средину. Кључна реч проблематизације идентитета овог јунака јесте *неџрилаџођеностџ* – неприлагођеност у временско-просторном патријархално-атавистичком оквиру којим је омеђена његова егзистенција. Разапет мрачним породичним наслеђем и „личним митом” о детерминисаности, односно немогућности да се изађе из зачараног круга зле коби (прича о понављању лаштванског „обрасца” да један Лаштванин „не може постати човек”, то јест винути се у свет изван Ласџве и постати његов део), с једне стране, и нарочите умне обдарености, филозофичности својствене мудрацу, која постаје опасна, јер се такође *не уклаџа* у очекивано и друштвено прихватљиво понашање, с друге, пројцираће лик који се у читавој Сарићевој поетици издваја као *особен, несвакидашџни*. Двојако порекло – од оца Билећанина („човека”) и мајке „Лаштванке” („пола *Лашџванин* пола *Човјек*”) – одредиће и потенцијал његових жеља за спознајом о свету *у себи* и свету *око себе*, али и размере његове трагедије која је по много чему сродна трагедији Камијевог Мерсоа.

Другом типу идентитетских криза Сарићевих јунака, коју смо означили као кризу условљену моралном и интелектуалном *изузетџношћу*, због које јунак постаје „човек не на свом месту” у породичној и друштвеној заједници, по свим критеријумима сасвим одговара лик Саре, која именује и сџм роман

из 2008. године. Премда Сарићу није страна карактеризација женских ликова (Мајка из *Дечака из Ласиве*, Петруша и Милуша из истоименог романа), он је пре свега писац особенних мушких ликова, било да су они хероји или антихероји. Појава романа са женским именом у наслову није чест случај, не само у опусу овог писца, него у српској књижевности у целини. Али, оно што се може означити као њихов заједнички именитељ одређено је двома категоријама: *изузетности* и *трајичности* (од Софоклове Антигоне, Расинове Федре, Флоберове госпође Бовари, или, пак, Станковићеве Коштане, Андрићеве Маре Милоснице и Анике, Михаиловићеве Петрије итд.).

Сарићева Сара (Вукотић) се тематски везује за патријархалну заједницу, и то у ратним околностима, чији је положај и улога маргинализована у већој мери него иначе. Користећи метафору женског, опризорену у лику ове јунакиње, писац поставља на тест етику саме заједнице, чији је кодекс заснован на валоризовању начела који су традиционално приписивани мушкарцима. Симон де Бовоар је писала да женски ликови у књижевности фигурирају пре свега као својеврсни симболи, сведочећи о природи слике света колико и о самом аутору који их ствара: „Дефинишући жену, сваки писац дефинише своју општу етику и представу коју има о самом себи” (Bovoar, 1982, стр. 319). У случају јунакиње Саре, Петар Сарић је више него било где у својим романима посветио пажњу индивидуацији једног женског лика, што се огледа већ на пољу номинализације. За разлику од многих безимених јунакиња, како у свом опусу, тако и у српској књижевности, писац већ у имену главне јунакиње прејудуцира њену изузетност (моралну, физичку и духовну), и то не само у односу на мушке ликове (свог мужа Јакова, девера Борише и Светозара), већ посебно у односу на истополне јунаке (јетрве Анђелију и Крстињу и заову Савету). Међутим, њена *изузетности* је стигматизирана у заједници која *кажњава* искакање из оквира очекиваног понашања и прихватања додељеног (потчињеног) места. Сари се не прашта најпре то што је „странкиња” која уме да чита и пише, која „из рода” доноси Књигу, неку врсту своје личне *Библије* (Књиге мудрости) и посебно то што у строгој патријархалној заједници гласно проговара о строго чуваној породичној тајни, за коју је заједница прећутно и јавно кажњава. Од те вечери „кад се, за софром, Сари омакло оно о њиховој *болести*; и када су сви прекинули с јелом” (С, 2009, стр. 15), почиње њена истинска стигматизација: „Она је туђинка коју, као губу, треба одстранити из братства, и из Бањана” (С, 2009, стр. 24). Због тога јој је и било лако наметнути кривицу за деобу заједнице, која се сматрала једном од тежих облика етичких престапа у патријархату. Њен лик је својеврсна парадигма и хришћанска симболика Јагњета Божјег, кротког, а храброг, које зна да ће бити жртвовано зарад Истине.

Сарин идентитет је можда најпрецизније одређен старогрчким појмом *калокаитија* – спој Доброг и Лепог, јер, осим што показује неуобичајену

племенитост према ближњима, блискост са свим живим бићима око себе, она плени својом физичком лепотом; није престала да буде сексуално пожељна ни након порођаја, што се такође сматрало неком врстом *иресџуија* у таквој заједници. Табуизирана сексуалност у патријархату одређивала је и пригушивање еротских нагона, не доводећи до њиховог искорењивања, па је због тога однос према жени често био повезан са различитим облицима насиља. Кроз призму тако успостављених и општеприхваћених односа треба посматрати и поступак Јаковљевог и Сариног кума Луке и његову одлуку да се, зарад поседовања Сариног тела, огрешу о светост кумовске везе. Као антипод тако успостављеном систему (анти)вредности, писац Сарину физичку (и прилично) еротизовану појаву непосредно везује за *свејлост* као божански принцип, прејудуцирајући на тај начин принцип чистоте и невиности, али и безгрешности, готово трансцендентности њеног физичког бића. Она поседује неку врсту „етичког ероса” (в. Мараш, 2020, стр. 55), јер њен „еротски потенцијал” није у коегзистенцији са грехом. Напротив. Изједначавајући њено телесно биће са светлосном појавом, Сарић је створио *најсвејлији лик* међу својим књижевним јунацима, јединствен, препознатљив, чија је *свејлост* (лица и тела) блиска византијској естетици и светлости икона:

„Око њене главе светлост, идентична оној пандуричкој из које се рађа сунце; и њена појава подсети га (Андрију – прим. аут.) на *Белој Анђела* из Милешева којег је у школи, на табли, на часу веронауке, цртао поп Страхућа. Али та узнета Сарина лепота, а првом њеном речју, постаје блиска, и стварна, и чаробна као ово јутро.” (С, стр. 245)

Управо зато, дезинтеграција њеног бића почиње од тренутка када је *свејлост* (чистота) њеног бића нарушена. Чин силовања од стране кума Луке аналоган је чину скрнављења не само Сариног (светлог) тела, већ је и преломни тренутак од којег почиње њена идентитетска трансформација, при чему се њена дотадашња *нейрилајођеност* трансформише у *ирилајођеност*, што иманентно означава и укидање *личној, особеној, ауџенитичној*. Преставши да буде власна над својим телом, она престаје бити власна над оним делом свог бића као једином сфером загарантоване и неокрњене слободе – над оним *језіром личност*и које упркос свим променама и менама, „практично у току целог живота остаје са собом идентично” (Јеротић, 2022, стр. 17). То *осећање идентитет*а бива нарушено, детронизовано, због чега нестају и све разлике које су ову јунакињу чиниле другачијом и себи својственом у односу на истополне јунакиње романа. Она бива све сличнија ондашњим женама, сводећи свој живот на пуку егзистенцију без „вишег” смисла. Томе додатно доприносе ратне околности, Јаковљева смрт и идеолошки раскол међу децом:

„Сара се, с ратом, мењала брже и безболније. А откад се борба пренела и на Бањане и војска упала у Корита и одвела Јакова, њој се одбио сан. Западала је у све тежа и неизгледнија стања.” (С, стр. 187)

У односу на главног јунака романа *Дечак из Ластиве*, где се пре може говорити о *доследности* сопственом систему вредности – без обзира што тај систем није конципиран као скуп етичких норми – у лику Саре (чији је живот и у духовној и у физичкој равни оличење *моралности*) писац је асимиловао високе амплитуде *недоследности* оном „језгру бића”, па је она можда једина Сарићева јунакиња чија се идентитетска криза трагично завршава опредељењем да се напусти свет, односно опредељењем за смрт. Не пристајући на свет по сваку цену, она га напушта, али претходно напустивши себе, дезигрентишући свој најбољи део личности, затомивши своју *изузетност* и *различитост*. У том контексту посматрано, писац је Сариним „губитком идентитета”, односно *обезличењем*, афирмисао, осим психолошке, и духовну димензију своје књижевности, имплицитно доводећи у везу лик своје јунакиње са Ликом Божјим у човеку.

Трећи тип идентитетских криза Сарићевих јунака мотивисан је мање *унутрашњим* чиниоцима (као што су породично наслеђе, психолошки фактори, карактер итд.), а више проблемом *ојуђености* од свог порекла, корена, језика и традиције. Премда се роман *Миширова Америка* (2012) не може подвести под најуспелија Сарићева остварења, референтни оквир вредности овог романа обухвата управо тематизација идентитета главног јунака Митра, печалбара који у бараца америчке луке у Галвестону, заједно са представницима разних других народа широм света, свакодневно истовара прекоокеанске бродове, покушавајући да „одржи везу” са самим собом, својим идентитетом, који је и конституисан под утицајем народне епике и хришћанске традиције. Писац не пропушта да истакне како је Митар, приликом доласка у Галвестон, са собом понео *Библију*, *Српске јуначке њесме* и Његошев *Горски вијенац*, који су му у кризним животним ситуацијама били знаковит пут ка оном делу себе који прети да буде потиснут и скрајнут, у условима непријатељски настројеним према свему што долази из његових крајева. Херојско-епска парадигма, међутим, бива изневерена и самом чиниоцима да долази до својеврсног раскола у породици, где се неки чланови (супруга и двоје млађе деце) потпуно асимилију у галвестонско окружење, настојећи да досегну „амерички сан”, док Митар (и његов најстарији син Душан), остаје веран првобитним позицијама и унутрашњим поривима да не изневери свој национални идентитет. Отуда Митров повратак у Црквице уочи Првог светског рата, осим што је мотивисан жељом да се остане доследан епском и етичком традицијском обрасцу, репрезентује и неку врсту ослобађања од животворне али уништитељске снаге предања

(која је, између осталог, разорила и његову породицу). Њен пут је пут само-спознаје и досезања индивидуалитета, који јунак *Мийрове Америке*, уз сав напор који писац улаже у његов психолошки лик, ипак не успева да оствари. Чак је и његова смрт, која долази убрзо од залуталог метка, изневеравање првобитног литарарног обрасца.

Последњи роман *Клобук* (2021), иако актуелизује неке од Сарићевих иманентних тема (попут деобе, преиспитивања традиционалних патријархалних вредности унутар породице, наличје историје итд.), перманентно скреће пажњу на проблем идентитета главног јунака Асана (Јована) Бегенишића, који је као петнаестогодишњи дечак одведен у турску војску, а који се након више деценија враћа у свој родни крај као високи турски поглавар – диздар. Његова идентитетска криза сасвим је другачије мотивисана од криза главних јунака у претходно анализираним романима, јер се овде преиспитује однос према пореклу и суштинско идентитетско питање: *ко сам ја?*, при чему психологизација главног лика постаје доминантнији наративни ток од саме приче о његовом трагичном животном путу. Па ипак, анализу идентитета овде је потребно сместити у шири интерпретативни контекст, који би двоструко осветлио пишчеве приповедачке „намере”: с једне стране, питања идентитета у *Клобуку* треба посматрати као пишчеву литерарну еманаацију историјских догађаја (која често има улогу подтекста у његовим романима) и личних реминисценција на приче из детињства, а са друге, пазити да интерпретативне тачке гледишта о питањима идентитета не сведу тумачење на редукционистички приступ.

Опредељујући се да приповест о бившем јаничару који се враћа у своје родно село исприча из позиције главног протагонисте романа, Сарић најпре приступа трансформацији колективних слика у интимне доживљаје, а потом прерастању личних сећања на ниво колективних страдања. При томе, он роман организује тако да је први део (посвећен причи о Асановим прецима у требињској Ластви и догађајима који су претходили његовом повратку) само формални оквир којим се афирмише прича о идентитетској кризи главног јунака у другом делу романа, коју карактерише изразити психолошки динамизам, али и снажан удео имагинације и ониристике, слутње и сумње о оном што би могло да се догоди у сусрету са родитељима и сестром коју је Асан (Јован) напустио пре више деценија. Користећи поступак симболизације у значајнијој мери него у ранијим романима, Сарић приступа проблематизацији суштинских, онтолошких питања главног јунака – освајање куле Клобук ће се у том контексту показати као процес индивидуације и самоспознања (а не као пресудан историјски догађај, како примарни рецептивни модел читања намеће). Осим тога, поступак симболизације примењен је и коришћењем симболике *стийенишића*, којом започињу и први и други део романа – најпре оног који дечак Јован, играјући се, гради

на својој кућици, на брежуљку између Дубоке долине и Дренова, и оног на којем, сада као врховни турски заповедник, посрће на путу ка Клобучкој кули. Степениште се у речницима традиционалних симбола најчешће одређује као напредовање према знању, успење према спознаји и преображењу, као трагање за спознајом (Gebrajan i Ševalije, 2013, стр. 875). У референтном оквиру који диригује тема Асановог идентитета, степениште се овде најпре може разумети као симбол његовог узвинућа (ка интелектуалном и, пре свега, друштвеном напредовању), а потом као симбол душевног посрнућа (узрокованог великим расцепом у бићу, немогућношћу да се одреди и да одреди своју позицију у друштву, нацији и породици).

Радња добија на интензитету, а драматизација на психолошком динамизму атмосфером непрекидног одлагања Асановог сусрета са родитељима и изразитом сумњом шта ће и *каквој седе* затећи у родитељској кући. Сумња да може бити онај исти дечак, *њихов син* и *браћо*, паралишу га и „успоравају” причу до те мере да постоји само тај тренутак ишчекивања, али не и дуго очекивани сусрет. Кад се једном пригрли сумња, пише Сиоран, није лако ни природно вратити се чврстим ставовима – човек је паралисан, у немогућности да се бори за било шта; или, још екстремније, све ће их уништини, *без силаска у арену* (Сиоран, 2008, стр. 61). Тај материјализован „страх од светлости”, који је као поетичка потка постао нека врста херменеутичког кључа Сарићеве реалистичко-симболичке прозе, јесте страх од сазнања нечега што може бити судбоносно. У том смислу треба разумети и пишчеву решеност да *не заокружи* причу, то јест остави је *отвореном*, прекидајући је управо у тренутку када Асан улази у свој добро познати дом. Његова вишегодишња страховања од сусрета са породицом и страх од онога што би такав сусрет могао да донесе, до те мере су жива и уверљива да је прича о сусрету његовог поданика Мехмеда (који, као извидница, иде најпре у Асанову породичну кућу), по снази доживљаја идентична сновиђењима и страховањима од тог великог сусрета. Граница између стварног и фиктивног постаје толико флуидна да се може говорити и о некој врсти замене идентитета:

„[...] је ли могуће и то – више но једном му се утврдило – да је он, уместо Мехмеда, посетио родитеље и сестру; да су Мехмедове речи биле његове; да је он био у кужини своје куће и све чуо и видео; разгледао ствари које нису померане са својих места; па и своје гусле које, како их је оставио, висе о ексеру на греди тавана, изнад ормара!?” (К, 2021, стр. 147)

Уопште узевши, целокупан Сарићев романсијерски опус сведочи о заокружености проблемом идентитета, укључијући импликације коју идентитет подразумева и са собом носи. Идентитет његових јунака је кључна

парадигма и врло често носилац драмског сукоба у романима, било да се ради о сукобу јединке са колективом, било о његовим унутрашњим драмама, терету наслеђа, неразрешеним односима унутар породице и сл. У Сарићевим јунацима се конфронтација често заснива на изразитој поларизацији на линији између традиције и самосвојног, свесног и подсвесног, наметнутог и жељеног. Отуда његови јунаци и антијунаци показују различит, али богат семантички, а тиме и интерпретативни потенцијал. Сразмерно сложености представљених идентитетских криза, које су различито мотивисане и доводе до различитих крајњих разрешења у наративном току романа, открива се архетипски, наслеђени оквир искуства јединке, али и колективни и историјски. Због свега тога Сарићеви романи оправдавају тезу о својој хеуристичкој вредности, јер и имплицитно и експлицитно афирмишу оне скривене вредности и антивредности човекове природе, које често пресудно утичу на формирање колективног идентитета заједнице, без обзира на то да ли се ради о прошлости или је реч о збивањима у савременим токовима света и историје.

Извори

- Сарић, П. (1990). *Дечак из Ласџиве*. Београд–Никшић–Приштина: Просвета – Српска књижевна задруга – Књижевне новине – Универзитетска ријеч – Јединство.
- Сарић, П. (1994). *Суџира сџиже Госџодар*. Цетиње: Обод.
- Сарић, П. (2009). *Сара*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Сарић, П. (2012). *Миџрова Америка*. Београд: Просвета.
- Сарић, П. (2021). *Клодук*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Sarić, P. (2024, 10. oktobar). *Petar Sarić, razgovori* (video zapis). Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=nMRIVuolHfA>

Литература

- Глушчевић, З. (1975). *Алфа и омеџа: књижевносџи и џсихолоџија несвесносџи*. Београд: „Вук Караџић”.
- Јеротић, В. (2022). *Човек и њеџов иденџиџиџеџи. Владеџиџа Јеротиџић – сабрана дела*, прво коло, књига 8. Београд: Задужбина Владете Јеротиџа – Ars libri.
- Јефтимјевић Михајловић, М. (2013). Бесмисао егзистенције и „смисао” апсурда – сродности стваралачких проседеа Албера Камиџа и Петра Сариџа. *Баџиџина*, 34, 141–153.
- Јефтимјевић Михајловић, М. (2021). *Миџ(о)џоеџиџика романа Пеџџра Сариџа*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Јокић, В. (1981). *Размеџа савремене филозофије*. Приштина: Јединство.
- Копривица, Д. (1999). Велики ахавски тргови Петра Сариџа. *Сџваранье*, 55 (1/5), 229–243.
- Мараш, С. (2020). *Ерос и одџоворносџи: Левинасова „ан-археолоџиџа” џубави*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.

- Мирковић, Ч. (1996). *Под окриљем нечасивој (шездесет шест савремених српских романсијера)*. Београд: Дерета.
- Сиоран, Е. (2008). *Пад у време*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књи-
жарница Зорана Стојановића.
- Стахорски, С. В. (2013). *Енциклопедија књижевних јунака*. Београд: Невен.
- Adler, A. (2017). *Poznavanje života*. Beograd: Neven.
- Arsić, M. (2020). *Put u nepoznato: Identitet pojedinca i prostora u delima Kormaka Makartija*. Beograd: Miloš Arsić.
- Bovoar, S. d. (1982). *Drugi pol: činjenice i mitovi*, knj. 1. Beograd: BIGZ.
- Džejms, H. (2012). *Budućnost romana*. Beograd: Službeni glasnik.
- Fuko, M. (2006). *Volja za znanjem: istorija seksualnosti*, 1. Loznica: Karpos.
- Gebrajan A. i Ševalije Ž. (2013). *Rečnik simbola: mitovi, snovi, običaji, postupci, oblici, likovi, boje, brojevi*. Novi Sad: Stylos.
- Parandovski, J. (1964). *Alhemija reči*. Beograd: Kultura.
- Riker, P. (2010). *O tumačenju: Ogled o Frojdu*. Beograd: Službeni glasnik.

Marija S. JEFTIMIJEVIĆ MIHAJLOVIĆ⁶

Institute for Serbian Culture Priština – Leposavić
Leposavić (Serbia)

“A Person Out of Place” (Identity Crises of Literary Heroes of Petar Sarić)

Summary

Sarić's novelistic opus (which consists of eight novels) testifies to his preoccupation with the problem of identity, including the implications that identity entails. The identity of his heroes is the key paradigm and very often the bearer of dramatic conflict in the novels, whether it is a conflict between the individual and the collective, or his internal dramas, the burden of inheritance, unresolved relationships within the family, etc. In Sarić's heroes, the confrontation is often based on a pronounced polarization along the lines of tradition and individuality, conscious and subconscious, imposed and desired. Hence, his heroes and anti-heroes present a diverse but rich semantic, and thus interpretive, potential. In proportion to the complexity of the presented identity crises, which are differently motivated and lead to various final resolutions in the narrative flow of the novel, an archetypal, inherited framework of the experience of the individual, but also of the collective, is revealed.

In his gallery of exceptional literary characters, standouts include those whose psychological dramatization is based on phenomena such as *impure blood*, exemplified by Master Kojadin in the novel *Sutra stiže Gospodar (The Master Is Coming Tomorrow)*; a moral and intellectual misfit within family and societal contexts, as seen in Sara from the

⁶ Година рођења: 1978.

eponymous novel, and Tugomir from the novel *Dečak iz Lastve* (*The Boy from Lastva*); a shaken identity in foreign environments far from one's homeland, depicted through Mitar in the novel *Mitrova Amerika* (*Mitro's America*); and the quest for lost identity arising from the tragic historical practice known as *the blood tax*, portrayed by Asan (Jovan) Begenišić in the novel *Klobuk*. This classification is certainly not definitive, nor can the distinctions between types of identity crises in the heroes be considered final. For example, in some cases it is a type of crisis conditioned by an inherited factor, the manifestations of which are further amplified by the social status of the novel's hero (*Sutra stiže Gospodar*), or the otherwise shaken *core personality* is further destabilized by a family split (which occurred by choosing different political and ideological sides in the war (Sara), by assimilation or failure to adapt to another's cultural pattern or ethnic community (*Mitrova Amerika*), etc.). But, Petar Sarić's hero – completely independent of the factors that destabilize the formation of his identity – becomes a person out of place, in a historically, sociologically and morally disjointed world, primarily due to the *trauma* caused by the aforementioned factors, regardless of whether it is an experiential (family, historical, sociological) experience of the hero or a *post-traumatic* syndrome that decisively shapes his identity. In addition, the factor of identity is also the system of values that a person, or literary hero, is guided by and that governs him as an effective principle, whether it is a positive or negative value system. In this sense, we can speak of two completely different planes, or two opposing sides, on which Sarić's main characters are located and which advocate two different value systems.

Keywords: Petar Sarić; literary hero; identity; characterization; psychologization; crisis.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82:316.73(082)

821.163.41:323.1(=163.41)(082)

ИСТОРИЈА, култура, идентитет : тематски зборник међународног значаја. Св. 3, Књижевност = History, culture, identity : thematic collection of papers of international significance. Vol. 3 = Историја, култура, идентичност : међународни тематически зборник. Вып. 3, Литература / [уредници свеске Небојша Лазић, Слађана Алексић, Ана Андрејевић]. – Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2025 (Краљево : Graficolor). – 397 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – Радови на срп., енгл. и рус. језику. – Текст ћир. и лат. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику уз сваки рад.

ISBN 978-86-6349-213-4

а) Књижевност -- Идентитет -- Зборници б) Српска књижевност -- Мотиви -- Национални идентитет -- Зборници

COBISS.SR-ID 176615689